

Бордюк В.М.

ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ СОЗДАНИЯ СИТУАЦИЙ УСПЕХА В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты создания ситуаций успеха в работе со старшеклассниками. На основе теоретического анализа автор предлагает технологические операции создания ситуации успеха в учебно-воспитательном процессе школы.

Ключевые слова: технологические особенности, учебно-воспитательный процесс, ситуация успеха.

Borduyk V.M.

TECHNOLOGICAL PECULIARITIES OF THE SITUATION OF SUCCESS IN TEACHING AND COMPREHENSIVE SCHOOL

In the article the theoretical and practical aspects of creation of situations of success are examined in-process with senior pupils. On the basis of theoretical analysis an author offers the technological operations of creation of situation of success in to educational-educate process of school.

Keywords: technological features, educational-educate process, situation of success.

УДК 37.03:379

Забабуріна Н.В.

ДОЗВІЛЛЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ: МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ

У статті розглянуто пріоритети в організації дозвілля учнівської молоді, що навчається у політехнічному коледжі, які сприятимуть формуванню творчої особистості. Розкрито підходи до класифікації дозвілля за змістом і призначенням.

Ключові слова: дозвілля учнівської молоді, творча особистість, виховна робота, політехнічний коледж.

Молодь – це найважливіший інтелектуальний ресурс і професійний резерв українського суспільства, від якості життя якого на сучасному етапі залежить майбутнє всієї держави. Саме молодь, яка становить близько 30% населення України, сьогодні слід розглядати як домінуючий чинник набуття державою європейського статусу. Тому однією з провідних умов розвитку суспільства, що визначає його подальшу перспективу, є змістовне наповнення діяльності молоді у професійному та побутовому аспектах життя. З цієї точки зору вивчення і аналіз проблем дозвілля, які на думку багатьох учених і практиків, є виключно важливими для молоді, є одним з пріоритетних напрямів наукових пошуків останнього часу.

Оглядовий аналіз державних документів стратегічного характеру [9; 11] надав можливість констатувати, що державна молодіжна політика нової незалежної країни науково та економічно обґрунтована, її поступове запровадження має забезпечити, зокрема, сприятливі передумови для реалізації творчого потенціалу та енергетичного запасу молоді через самовираження у соціальній, життєво-професійній та творчій сферах. У ракурсі зазначеного, метою статті обрано розкриття підходів до моделювання дозвілля для забезпечення особистісного розвитку учнів і студентів коледжу та реалізації природного потенціалу кожного з них у різних галузях творчості.

Як засвідчує аналіз численних джерел з педагогіки, соціології та культурології, проблема організованого дозвілля учнівської молоді не нова. Ретроспективний аналіз наукової літератури за останні десятиріччя переконує, що різні аспекти названої проблеми розглядалися у філософських, соціологічних, психологічних та педагогічних дослідженнях. Так, у філософії дозвілля вивчалось як простір для здійснення специфічних соціальних

процесів, які відтворювали соціальну цінність вільного часу; соціологія здійснювала статистичний аналіз процесів, які характеризували зміст вільного часу; психологія з'ясувала потреби і мотиви, що визначають поведінку і вчинки людини; педагогіка встановлювала умови, форми і методи раціонально організованого дозвілля. Філософсько-соціологічні аспекти вільного часу і культури дозвілля знаходимо у доробках російських та українських науковців: І. Бекешкіної, М.Бердяєвої, А.Воловика, А. Куракіна, Ф. Махова, Б.Трегубової; структурні особливості вільного часу та організації змістовного дозвілля – у дослідженнях В.Байкова, Л.Белоножко, І.Бестужева-Лади, Ф.Віданова, Б.Грушина, Л.Гордона, В.Димова, І.Євтеєвої, С.Іконнікова, Л.Когана; проблеми культурної соціалізації – у доробках І.Андреєвої, Н.Голубкової, Н.Литовської, З. Петрової, Л.Швидкої; роль і значення соціокультурної діяльності – у працях Д.Генкіна, А.Каргіна, В.Кузнецова, Е.Смірної, Г.Орлова, Ю.Соколовського та інших.

Фрагментарність теоретичних доробок та емпіричного матеріалу з проблеми використання дозвілля для розвитку індивідуальної та колективної творчості учнівської молоді спонукає до подальшого вивчення означеної проблеми. На наш погляд, дозвілля, організоване навчальним закладом, має значний ресурс не лише для формування колективу і набуття кожним суб'єктом навчання позитивного досвіду соціалізації, а й для розвитку творчого потенціалу учнів і студентів політехнічного коледжу, прояву спільної творчості.

Розглянемо більш детально проблеми та підходи до визначення змісту та організації раціонального дозвілля. Аналіз сучасного стану дозвіллевої сфери молоді дозволив встановити таке:

- на території України спостерігається суттєва нерівномірність розвитку соціально-культурної інфраструктури (мережі клубів, театрів, концертних залів, спортивних секцій тощо);
- державні установи, у порівнянні з комерційними, вирізняються низькою конкурентоспроможністю у сфері дозвілля;
- рівень потреб і фінансові можливості молоді (учнівської і робітничої) неоднакові;
- у багатьох випадках (молодіжних клубах зокрема) характерний низький рівень якості продукту дозвілля, а іноді – і сумнівний зміст;
- спільних проєктів (масштабних і локальних) різних соціальних установ та закладів культури і спорту (масових театралізованих свят, фізкультурно-оздоровчих заходів) на сьогодні вкрай замало;
- залишається низьким рівень залучення у сферу дозвілля інформаційно-комунікативних технологій та наукових доробок;
- не налагоджена система державного моніторингу за якістю послуг дозвілля, особливо для учнівської молоді віком від 14 до 18 років.

Масштаб з'ясованих проблем наштовхнув на думку про нагальність побудови моделі змістовного дозвілля учнівської молоді, для початку – на прикладі одного навчального закладу.

Розпочнемо моделювання з характеристики підходів до визначення змісту поняття “дозвілля”. Вивчення історичних джерел засвідчує, що у давнині під дозвіллям розумілася певна свобода людини. Так, термін “дозвілля” у древній Греції перекладався як “школа”, тобто вільне спілкування людей вважалося найбільш продуктивним способом навчання молоді [8]. У перекладі з англійської чи французької, дозвілля означає свободу дій і тому у часи Відродження дозвіллям вважалося заняття творчістю – скульптурою, живописом, літературою, оскільки лише вільна людина здатна творити [2]. У російській мові поняття “дозвілля” з'являється у XV столітті у значенні “можливість щось зробити” [1].

Огляд філософських, культурологічних та психолого-педагогічних словників показав, що у більшості з них під дозвіллям розуміють “частину часу, яка не зайнята якоюсь справою” [10] або “частину вільного часу, яка використовується для спілкування, споживання цінностей культури, прогулянок і розваг” [7]. В Оксфордському словнику наведено наступні тлумачення дозвілля: “свобода робити щось специфічне; можливості, що

відкриваються поза сферою професійної діяльності людини; спілкування” [6]. У вітчизняному словнику записано: “дозвілля – це можливість розпоряджатися часом на свій розсуд” [3], в енциклопедії освіти дозвіллям названо “вільний від роботи і навчання *час*, що залишається після вирішення різного роду обов’язкових і необхідних справ” [5, с.223].

У наукових розвідках дослідників останнього часу дозвілля розглядається як:

- *вільний час*, що залишається після виконання усіх функціонально-рольових обов’язків, які пов’язані з участю у різних видах діяльності [12];
- усвідомлена *частка вільного часу*, упродовж якої реалізуються конкретні варіанти його продуктивного використання, пов’язані з активним опануванням культурних цінностей, емоційно-комунікативно-розважальною діяльністю [2];
- *частка вільного часу*, упродовж якої здійснюється усвідомлена, різнопланова діяльність [14];
- *час*, що об’єднує працю та відпочинок за інтересами суб’єкта [1];
- *час*, упродовж якого здійснюється самоосвіта та суспільна діяльність [16];
- додаткова можливість задоволення особистих і професійних інтересів учнівської молоді [8];
- сукупність дій, які людина виконує за власним бажанням з метою відволіктися від справ [18].

Отже, більшість авторів дозвілля ототожнює з вільним часом, упродовж якого виконується спортивно-оздоровча, суспільно-корисна, інтелектуально-пізнавальна, комунікативна, розважальна і творча діяльність пасивно-репродуктивного, прикладного або активного характеру, налагоджуються стосунки під час спілкування.

Досліджуючи дозвілля різних вікових та соціальних груп молоді, науковці звертають увагу на те, що дозвілля треба розуміти як [16; 18]:

- елемент загальної культури людини, який має складні зв’язки із працею, освітою, політикою та родиною;
- полігон особистісних потреб (вітальних, пізнавальних, духовних тощо);
- можливість виявити активність у руховій, інтелектуальній, соціальній або творчій сфері;
- умову формування характеру, чинник розвитку та укріплення здоров’я людини (фізичного, соціального, духовного та психічного).

Погоджуючись з вітчизняними науковцями, у межах цієї статті дозвілля учнівської молоді політехнічного коледжу розглядатимемо у двох аспектах: як елемент загальної культури молоді людини, пов’язаний з родинним вихованням, навчанням, спілкуванням та соціалізацією особистості, та якнайбільш широку можливість долучитися до мистецтва, спорту й творчості. Сутність дозвілля при цьому полягає у детермінованій внутрішніми мотивами взаємодії особистості з навколишнім середовищем у вибраний спосіб у певному просторово-часовому континуумі. Ґрунтуючись на зазначеному, дозвіллям учнівської молоді вважатимемо будь-яку діяльність поза межами навчального плану коледжу, яка є цікавою для конкретних індивідуумів чи соціальних груп.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що до основних характеристик дозвілля зазвичай відносять: ядро виражені фізіологічні, психологічні та соціальні аспекти; інтелектуальне насичення; добровільність вибору змісту та форм діяльності; сприяння особистості у самореалізації та самоствердженні; покликання задовольняти потреби, формувати ціннісні орієнтації, життєві орієнтири [13; 17]. Метою дозвілля науковці вважають саморозвиток і самовдосконалення особистості, основними функціями визнають рекреативно-розважальну, соціально-комунікативну, культурно-творчу, розвивальну та профілактичну (запобігання антисоціальним явищам та девіантній поведінці) [8].

Для дозвілля, як і для будь-якої діяльності, існують певні закони – об’єктивні діалектичні зв’язки усіх процесів і явищ: поєднання продуктивного і непродуктивного; енергетичних перетворень (зокрема, чергування активного і пасивного); поєднання часу,

простору і змісту; дзеркального повторення. Для забезпечення змістовності та розвивальної спрямованості дозвілля має організовуватися за такими принципами [1]:

- доступності – можливість долучення молоді до усіх видів діяльності;
- синергетизму – врахування індивідуальних запитів, потреб і нахилів молоді та можливостей середовища;
- цікавості – невимушеність ситуації, емоційне забарвлення, психологічна привабливість (яскраве оформлення, використання спеціальної атрибутики тощо);
- систематичності та системності, що конкретизується у послідовності, неперервності, наступності та чередуванні видів діяльності;
- цілеспрямованості на розвиток особистості.

Дозвіллевій діяльності притаманні певні особливості, якими вважатимемо її різноманітність за предметом та обирання цілей і змісту діяльності людиною залежно від рівня її розумового і морального розвитку. Спираючись на педагогічний досвід, до особливостей дозвілля учнів і студентів коледжу віднесемо й ті, що відтворюють специфіку вікового діапазону та соціальної належності вказаної категорії молоді, а саме:

- підвищену активність, зумовлену значним енергетичним потенціалом та віковою психофізіологією;
- високу ступінь готовності до життєвого та професійного самовизначення;
- публічність та відкритість;
- орієнтацію на свободу і пошук власного “Я”.

Для реалізації моделювання дозвілля, об'єднаємо наведені підходи до визначення змісту цього поняття у такі три групи:

- 1) дозвілля як споглядання – процеси, які ґрунтуються на високому рівні інтелекту і відтворюють стан душі людини;
- 2) дозвілля як діяльність – простір для процесів, що відтворюють самореалізацію особистості;
- 3) дозвілля як вільний час – час для занять, обраних самостійно, які не є регламентованими та обов'язковими.

За характером діяльності підходи до визначення змісту дозвілля узагальнимо у такі групи:

- 1) розваги, що виконують компенсаторну функцію, і відпочинок, що знімає втому і напруження, відновлює фізичні й духовні сили людини;
- 2) самоосвіта, що залучає особистість до цінностей культури, підвищує її культурний рівень;
- 3) творчість – створення суб'єктивно нових оригінальних об'єктів (духовних і матеріальних).

Така класифікація надає можливість побудувати двомірну матрицю раціонального дозвілля, де вздовж горизонталі визначається його зміст, а за вертикаллю – характер дозвіллієвої діяльності; кожна комірка матриці при цьому являє собою змістовно-організаційну схему реалізації дозвілля із зазначенням сфери, змісту і форм діяльності, ступеня активності. У моделюванні матриці враховано також, що дозвілля може бути: активним і пасивним за ступенем участі, організованим і стихійним за організацією, контрольованим і неконтрольованим з боку держави і суспільства, нормативним та випереджальним, колективним та індивідуальним за кількістю учасників, творчим (оригінальним) і за зразком (репродуктивним).

Змодельована таким чином дозвіллева діяльність є багаторівневою структурою, основними рівнями якої є споживання, екстраполяція та творчість (тобто, молода людина сама обирає значущу для себе сферу дозвілля та суспільну роль). Таким чином, основу дозвілля учнівської молоді складатиме добровільний вибір роду занять та ступеня активності у діяльності, яка має чітко виражений фізіологічний, психологічний, духовний і соціальний аспекти. Таке дозвілля включатиме процеси інтелектуально-пізнавального пошуку (самоосвіта), комунікативно-предметної діяльності (спілкування у вербальній і невербальній

формах, прикладна творчість) та емоційно-особистісного виявлення (сценічна творчість) і такі види діяльності, як: відпочинок, фізична активність, духовне збагачення, самодіяльна творчість, розваги, споглядання. Саме таке дозвілля забезпечить гармонійність розвитку особистості, сприятиме розкриттю її природного потенціалу, створить умови для самовираження. При цьому, сутність дозвілля більшості учнів і студентів складатиме творчість у просторово-часовому середовищі, детерміновану внутрішніми (потреби, мотиви, настанови) і зовнішніми (умови, суб'єкти, ресурси) факторами вибору форм діяльності.

Крім опанування норм поведінки у суспільстві, молоді люди матимуть змогу формувати життєву позицію, встановлювати контакти один з одним, збільшуючи тим самим ступінь консолідації. Оскільки під час дозвілля молодь більш сприятливо налаштована, збільшується можливість не лише для опанування молоддю нормами поведінки у суспільстві, а й для впливу на духовну сферу особистості з метою формування її життєво-професійних перспектив.

Як показує досвід, найбільш влучними для цього є такі форми дозвілля: масові свята (наприклад, міста, району, навчального закладу), театралізовані вистави (інсценізація для публіки творів вітчизняних авторів та світових шедеврів), фізкультурно-оздоровчі заходи (наприклад, тематичні забіги, товариські зустрічі з футболу чи волейболу), військово-патріотичні ігри (орієнтування на місцевості тощо), екологічні та суспільні акції (допоможи хворим дітям чи бездомним тваринам), майстер-класи (об'єднання за інтересами). Поєднуючись, а не перетинаючись у просторі і часі вони забезпечують молоді не лише цікавий відпочинок у вільний час, а й змістовний розвиток, самовдосконалення.

Отже, життєдіяльність учнів і студентів щільно насичена і строго регламентована, тому потребує значних витрат фізичних, психічних та інтелектуальних сил. Дозвілля учнівської молоді – це усвідомлена, наповнена предметним змістом і насичена різними видами діяльності, яка здійснюється у вільний час за власним вибором і покликана сприяти відпочинку та відновленню організму людини. Щоб забезпечити його результативність, треба побудувати модель організованого дозвілля – науково обґрунтовану систему, елементами якої виступають: мета і завдання, об'єкти і суб'єкти, принципи і функції, форми і технології, засоби і результат. При цьому, взаємодія організаційної, методичної, соціокультурної, управлінської та психолого-педагогічної підсистем зазначеної моделі мають забезпечувати її функціонування та цілісність.

Для побудови моделі раціонального дозвілля учнівської молоді необхідно: по-перше, застосувати методи прогнозування та програмно-цільового проектування; по-друге, передбачити повноцінне використання у змісті і технологіях дозвілля соціального, культурного і морального потенціалу середовища навчального закладу та навколишнього оточення; по-третє, забезпечити різноманітність і неперервність дозвіллевої діяльності; по-четверте, налагодити багаторівневу систему контролю у сфері дозвілля.

Таким чином, зміст і доступність дозвіллевих структур та заходів визначаються молодіжною політикою держави, а отже, залежать від стану економіки (зокрема, обсягів фінансування освіти та культури) та політичної ситуації в країні. Проте, спланована діяльність навчального закладу дозволяє значно збільшити ефективність реалізації функцій дозвілля. Як засвідчує аналіз сфери дозвілля молоді, низька культура його використання не лише не дозволяє досягнути запланованого результату виховання, а й сприяє виникненню криміногенних ситуацій. Саме тому дозвілля учнівської молоді має бути інтелектуально насиченим, організованим і різноплановим, емоційно привабливим. Пошуку шляхів найбільш ефективного проведення цієї роботи можуть бути присвячені подальші дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аванесова Г.А. Культурно-досуговая деятельность: Теория и практика организации. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 236 с.
2. Азарова Р.Н. Социально-педагогическая организация досуговой деятельности учащейся молодежи: Автореф. дис. ... док-ра.пед.наук. – М., 2005. – 28 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К.: Перун, 2001. – 1426 с.
4. Воловик В. А., Воловик, А. Ф. Педагогика досуга: Учебник для вузов и школ / Акад. пед. и соц. наук, Моск. психол.-соц. ин-т.: Изд-во МПСИ: Флинта, 1998. – 235 с.
5. Енциклопедія освіти / Академ. пед. наук України; гол. ред. В.Г.Кремінь. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Кендо. Т. Дозвілля і популярна культура в динаміці і розвиток // Особистість. Культура. Товариство. – 2000. – Т. II. Вип. 1 (2). – С. 288.
7. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. 2-е изд., доп. – М.: Русский язык, 2000. – 856 с.
8. Культурно-досуговая деятельность: Учебник / Под ред. Д.Д. Жаркова и В.М. Чижикова; МГУК. – М., 1998.
9. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Педагогічна газета. – 2001. – №7 (85).
10. Новейший философский словарь. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный дом, 2001. – 1280 с.
11. Освіта України за роки незалежності: стан, факти, події / За ред. В.Г.Кременя. – К.: Вища школа, 2001. – 159 с.
12. Погрешаева Т.А. Вільний час людини в умовах трансформованого суспільства / Т.А. Погрешаева. – Саратов: Изд-во СГУ, 2000.
13. Стоян Л.Н. Організація дозвілля студентської молоді / Л.Н. Стоян. – К.: Вища школа, Вид-во КДУ, 1984. – 40 с.
14. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.
15. Титов Б. А. Социализация детей, подростков и юношества в сфере досуга. – С.-Пб., 1996. – 148 с.
16. Тихоненков Н.И. Педагогические условия личностного роста подростков в досуговой деятельности: дис. ... канд. пед. наук. – Волгоград, 2002. – 243 с.
17. Трегубов Б.А. Вільний час молоді: сутність, типологія, управління / Б.А. Трегубов. – С.-Пб., 1991. – 164 с.
18. Фатов А.В. Социальное воспитание студенческой молодежи в культурно-досуговой деятельности: дис. ... канд. пед. наук. – М., 2004. – 228 с.

Забабурин Н.В.

ДОСУГ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ: МОДЕЛИРОВАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ

В статье рассмотрены приоритеты в организации досуга учащейся молодежи политехнического колледжа, выбор которых будет способствовать формированию творческой личности. Раскрыты подходы к классификации досуга за содержанием и назначением.

Ключевые слова: досуг учащейся молодежи, творческая личность, воспитательная работа, политехнический колледж.

Zababurina N.V.

LEISURE STUDYING MOLOZHEZHI: DESIGN AND ORGANIZATION

The article deals with the priorities of the organization of leisure of students Polytechnic College, the choice of which will contribute to a creative person. Disclosed approaches to the classification of leisure over the content and purpose.

Key words: leisure students, creative, educational work, Polytechnic College.